

EL CONFLICTE QUANTITATIU/QUALITATIU: UN FALS PROBLEMA

per

JOAN ESTRUCH

(6-III-1991)

Espero que, efectivament, hi hagi ocasió de discutir-ho, perquè, en primer lloc, el tema per ell mateix és un tema polèmic i és un tema que provoca debats i discussions de tant en tant i, en segon lloc, perquè deliberadament miraré de fer un plantejament que no defugi la polèmica, sinó que m'agradaria mirar de fer un plantejament en el qual potser en algun moment fins i tot simplificaré, i aleshores procuraré avisar-ho honestament: que estic exagerant, fent-ne un gra massa o fent-ne caricatura; però després d'avisar-ho introduiré elements polèmics que espero que puguem recollir per a la discussió.

Dic ja d'entrada que, respecte a la formulació de la pregunta tal com ha estat plantejada, de fins a quin punt és un fals problema el conflicte entre el qualitatiu i el quantitatiu, la meua resposta anirà clarament cap a l'afirmació: es tracta d'un fals problema. No hi donaré gaires voltes: tot el que diré anirà convergint cap a la falsedat d'aquest suposat problema entre el quantitatiu i el qualitatiu.

La tercera cosa que volia dir abans de començar és que, com que el tema no és solament ric sinó inesgotable, i tot intent de mirar de sintetitzar-lo en una hora curta és òbviament insuficient i incomplet com a mínim, el que he procurat fer és mirar de triar-ne uns quants aspectes que em semblen particularment significatius. Això pot donar un cert to de fragmentarietat, i no em sap greu que sigui així perquè em sento incapaç de fer un plantejament exhaustiu del problema, i aleshores, com a contrapartida d'aquesta fragmentarietat, sí que m'agradaria d'aconseguir una estructuració acurada i al més coherent possible.

Dividiré l'exposició en quatre apartats: una breu introducció per a situar el marc de la reflexió. Un segon punt en el qual miraria de fer un plantejament del problema amb un to més descriptiu i passant-hi per sobre. Un tercer punt en el qual miraria de centrar-me més en els falsos supòsits que hi ha darrera de moltes investigacions i que són en bona part comuns, tant a les tècniques quantitatives com a les tècniques qualitatives. I això ens portarà a un darrer punt, que, com a conclusió, estarà centrat més directament en aquest dilema, i mirarem d'argumentar el perquè de la falsedat del problema o del dilema.

1. Quin és el marc en el qual cal situar la reflexió? El tema de la crítica de l'ús de les eines de treball emprades en sociologia és un d'aquells temes que els espanyols solen comparar i que els agrada tant de dir del Guadiana:

tant aviat hi és com no hi és, es manifesta com no es manifesta. Si faig aquesta comparació espanyola del Guadiana és perquè diria que s'alternen els períodes en els quals el tema aflora, emergeix a la superfície i esdevé efectivament objecte de debat, amb d'altres períodes, a vegades força llargs, en els quals la problemàtica roman soterrada i molt poc visible i, fins i tot, hi ha una tàcita complicitat interessada, un interès per tal que, del tema, se'n parli com menys millor.

Si jo, que no he treballat especialment amb tècniques d'investigació en ciències socials —no me'n considero un especialista—, goso intervenir és perquè ja fa ara set anys que, juntament amb un company, Salvador Cardús, vam contribuir poc o molt a un d'aquest períodes en els quals el problema aflora i emergeix a la superfície. De la publicació d'un treball que vam fer sobre les enquestes a la joventut de Catalunya, que comportava una crítica relativament i deliberadament ferotge —el que nosaltres anomenàvem aleshores el «quantitisme ingenu» de la immensa majoria de les enquestes d'opinió—, i arran també d'un altre text que vam publicar per aquelles dates, que es titulava «Consideracions sobre la crisi actual de la sociologia», que va aparèixer en el butlletí de la Fundació Jaume Bofill, poc o molt vam contribuir a un d'aquests períodes en els quals la discussió va esdevenir una realitat oberta.

Ja aleshores formulàvem el problema en aquests mateixos termes que s'ha formulat avui —i val a dir que no sóc jo qui va formular la qüestió, sinó que ja havia estat suscitada— plantejant-lo com un dilema fals entre les tècniques qualitatives i les tècniques quantitatives. Això va provocar un cert debat, i va provocar també —sembla important no passar-ho per alt— un cert malestar i potser, també, una certa prudència, un cert pudor en el mal ús de determinades tècniques d'investigació, com a mínim en les seves manifestacions més visibles.

Però, en canvi, tinc la sensació que des de fa un temps les aigües que havien tornat a soterrar-se sense aflorar gaire a la superfície, han anat prenent força, convertint-se en aigües més impetuosos i s'hi ha produït al llarg dels darrers anys un doble fenomen, contradictori en aparença (de contradictori no en té res), i que sintetitzaria (aquí hi ha la primera caricatura, que abans deia, de l'exposició): l'apogeu de tots aquests estudis preelectorals i postelectorals (no solament els coneguts, sinó també els no coneguts que són purament *ad usum delphini*, per a ús privat, relativament confidencials, ja sigui encarregats per partits ja sigui els que realitza l'anomenat Centro de Estudios Sociológicos —CIS—, fill i continuador directe de l'Instituto de la Opinión Pública dels temps gloriosos del règim franquista); no solament s'han continuat fent, sinó que han pres un relleu considerable i amb una forta incidència social. I s'ha produït també una accentuació de la banalització o de la trivialitat més descarada de les anomenades «enquestes d'opinió» a través dels mitjans de comunicació.

Dos exemples: proliferació dels resultats d'enquestes d'opinió a la TV i la ràdio, que, sobretot per la televisió, arrenca d'un programa lúdic i de concurs, en el qual es guanya o es perd i en la fase posterior desapareix la dimensió lúdica i hi ha una creixent tendència a presentar els resultats de l'enquesta amb la fórmula ritual, i es llancen a l'engròs aquelles dades i aquells formatges que no tenen cap mena de significació. En un programa de tele-

visió, això és perfectament acceptable amb la condició de saber amb qui ens juguem les cartes i fins a quin punt allò és una eina de treball o un element més que contribueix a la diversió del públic.

I en el cas de la premsa, on proliferen també darrerament els resultats d'enquestes d'opinió, i no necessàriament lligades a temàtiques electorals, i aleshores aquella dimensió lúdica i d'entreteniment no hi és pas, signifiquen de fet una trivialització de l'enquesta d'opinió pel poc rigor d'ús que se'n fa, per la manera descarada com allò esdevé una pura manipulació de l'opinió pública i és presentat en un context que no té res de lúdic ni d'entreteniment, sinó que és presentat amb «pretensions científiques» (entre cometes). Paral·lelament, és simptomàtic que tota enquesta vagi acompanyada d'aquella fórmula ritual enquadrada de la fitxa tècnica comprensible només pels qui efectivament són tècnics; l'únic que ens demostra efectivament és que aquells resultats no van enlloc, perquè tot allò val només per a la població entrevistada i, si s'ha de subdividir aquella població en diversos grups per sexe, edat, urbà/rural, etc., i cada vegada que subdividim el grup augmenta el marge d'error, aconsegueix per al públic una funció ritual que és de donar una aparença de respectabilitat a unes dades que, en canvi, en mereixen ben poca.

No ho conec amb exhaustivitat; però podríem continuar, per exemple, amb el que ens ve a sobre en el cas del cens, en el qual s'ha substituït el full tradicional per un llibret que té vint-i-quatre pàgines i, pel que he pogut conèixer per mitjà de la premsa, hi ha una pregunta que demana, no els fills que tenen, sinó els fills vius que els han nascut. És la manera púdica i velada per a saber si alguna vegada han avortat o no han avortat. I això en un context en el qual un dels desenvolupaments constitucionals que encara no s'ha fet és el de la protecció del ciutadà davant la informació centralitzada informàticament; el cens, conjuminant amenaces que allò cal contestar-ho, que l'engany o la resposta no verídica pot ésser castigada i no sé què, està introduint preguntes que caldria plantejar-se molt seriosament entorn de la possibilitat que hi hagi preguntes que hom pugui tenir el dret de no contestar.

Recuperant el fil del tema de les aigües soterrades, en aquest context sorgeix fa uns mesos un detonant, que és la publicació de l'estudi d'Antoni Estradé i Montserrat Tresserra que es titula *Catalunya independent?*, que és un llibre que presenta els resultats d'una enquesta amb una llarga introducció metodològica en la qual s'encenen tots els senyals d'alarma possibles sobre els usos correctes i incorrectes entorn de l'elaboració de les dades de les enquestes. La tardor passada torna a provocar una certa situació de debat i de malestar. Els darrers mesos, la discussió entorn d'aquesta qüestió torna a ésser un tema de moda; el *Guadiana* torna a emergir. La mateixa Fundació Jaume Bofill organitza un debat sobre el llibre, la Facultat de Sociologia de la Universitat Autònoma anuncia un debat per al mes de gener, i som al mes de març i encara no s'ha fet (la meua sospita és que no es farà perquè hi ha interessos molt forts en contra d'un debat obert sobre aquest tipus de temes); fa un mes s'organitzà entre la Fundació Jaume Bofill i la dels Serveis de Cultura Popular un debat sobre les enquestes d'opinió *entre la informació i la manipulació*, i ara en aquests moments inaugurarem aquest cicle que vol contribuir a posar sobre la taula aquest tema i, simultàniament —no resisteixo la temptació de dir-ho—, se n'organitza un altre

de quatre sessions a l'Institut de Ciències Polítiques i Socials sobre *els son-
datges d'opinió, possibilitats i límits*, muntatge paral·lel amb diferències sig-
nificatives: els drets d'inscripció són 100.000 pessetes, les coses que s'hi sen-
tiran seran diferents de les que se sentiran aquí: dubto que hi hagi gent que
hi vagi i que estigui disposada a sentir les coses que es diran en un cicle com
aquest. Són unes quantes pinzellades que constitueixen el marc global en el
qual cal situar-se i reflexionar.

2. Quin seria el plantejament del problema? Fa pocs dies, Bourdieu
deia que a la França dels anys seixanta la situació de la sociologia s'havia
caracteritzat per la coexistència del que ell anomenava «les *techniciens sans
théorie*», uns pràctics, uns *praticiens* o com en vulgueu dir sense teoria,
amb uns «*théoriciens sans pratique*», uns teòrics sense cap mena de pràcti-
ca. Sobretot, amb aquests jocs de paraules que tant li agraden a Bourdieu,
hi veia que el més significatiu no era tant la coexistència d'aquests grups,
sinó que aquest dualisme continuava perquè responia a uns interessos
socials molt clars. Venia a dir el següent: els teòricistes necessiten els pràc-
tics sense teoria, els empiristes, perquè la seva existència els permet de pre-
servar l'encanteri del seu discurs; mentre que, al seu torn, els empiristes
sense teoria necessiten simultàniament l'existència dels teòrics sense pràc-
tica per a evitar la crítica radical i definitiva que els podria comportar l'exis-
tència d'uns teòrics informats per la pràctica.

Per conseqüent, aquesta coexistència pacífica s'explica perquè és funcio-
nal per als dos grups. I mentre deia això, jo pensava que era curiós que hi
hagués aquí la meitat (de polítiques, no n'hi havia) dels professors de socio-
logia i que ho escoltéssim amb un somriure als llavis i que ningú es posés
vermell en una facultat que ha creat dintre de la sociologia dues especialitats
amb dos itineraris que es diuen, respectivament, *itinerari teòric* i *itinerari
aplicat*. Estem reproduint a partir de la segona meitat dels anys vuitanta
exactament l'esquema que Bourdieu analitza de la França dels anys seixan-
ta. Per què? Perquè continua, efectivament, essent funcional.

Aleshores, plantejar com a alternativa la teoria per un cantó *versus* l'em-
pirisme per l'altre, em sembla que no ens condueix sinó a un carreró sense
sortida. Aquest és el primer fals problema que trobarem a la base de l'altre
problema entre quantitativisme i qualitativisme. Al darrera d'això hi ha el
fals dilema entre la teoria i l'empirisme.

I en el fons perquè no pot haver-hi una sociologia empírica vàlida que
recolzi en un marc teòric vàlid de referència, de la mateixa manera que no
hi ha sociologia dita «teòrica» que s'aganti si no és en relació amb una
observació i anàlisi concretes i empíriques de la realitat.

Fixeu-vos que si mantinguéssim aquesta distinció arbitrària i radical
entre teoria per un cantó i empirisme per l'altre, resultaria absolutament
incomprensible, per no dir folla, la reflexió que fa Weber al final de la intro-
ducció de tot el recull dels seus estudis sobre la sociologia de la religió,
L'ètica protestant i l'esperit del capitalisme, quan diu: «Ben lluny de mi una
actitud diletant en les sòbries reflexions dels meus estudis, que pretenen
ésser estrictament empírics». És a dir, els meus estudis pretenen ésser estric-
tament empírics.

El problema de la pràctica sociològica dominant a casa nostra no és que
sigui empírica, el mal és que sigui una lamentable degradació o una utilitza-

ció abusiva de la denominació, de l'etiqueta de ciència empírica. I la prova seria que, pels representants d'aquesta pràctica, els estudis de Weber —dirien ells—, d'empíric, no en tenen res, sinó que són teoria pura. Aquest és el fals dilema que hauríem d'aprendre a trencar, l'esquizofrènia que hauríem de trencar.

En segon lloc, em voldria aturar molt poc en la crítica al quantitativisme com si fos el responsable exclusiu de tots els mals (Déu n'hi do dels mals dels quals és responsable!). És una crítica que s'ha fet servir més sovint, i és per això que m'agradaria més aviat fer la crítica dels mals usos que es fan, tant del quantitativisme com del qualitativisme. No s'hi val a fer del quantitativisme la clau de tots els mals, perquè quan són emprats correctament, dominats —«maitrissés», com diria Bourdieu—, esdevenen un instrument útil.

Un dels problemes que ha comportat la crítica que s'ha fet del quantitativisme ingenu és que semblava deixar el terreny lliure a l'ús de les tècniques qualitatives d'investigació, com si fossin automàticament una panacea i la solució de tots els problemes. La realitat és que el qualitativisme pot ésser igualment ingenu; una cosa no soluciona immediatament els problemes de l'altra. La veritat és que les bases epistemològiques que hi ha al darrera de les tècniques qualitatives tal com les estem fent servir en molts casos (històries de vida, biografies, entrevistes en profunditat, observació participant...) no són gens clares, fins al punt que et pots preguntar si l'ús de tècniques qualitatives no serà degut a una certa moda que tendeix a mitificar tot allò que pertany a l'àmbit de la vida quotidiana; però l'ús de les tècniques qualitatives no pressuposa que s'hagi fet el que Bourdieu en diu una «construcció de l'objecte», i sense construcció de l'objecte, ni el qualitatiu ni el quantitatiu són superiors l'un a l'altre. Tots dos es presten exactament igual a un ús deficient.

La polèmica quantitativisme/qualitativisme podria acabar essent una cortina de fum per a dissimular unes deficients tècniques quantitatives per un cantó i una abusiva recollida de dades qualitatives per un altre cantó. El problema de fons de la pràctica sociològica corrent a casa nostra no és la tria quantitativisme/qualitativisme, és més aviat l'acceptació o no dels problemes socials com a tals, la conversació prèvia abans de començar a engegar una investigació dels problemes socials com a problemes sociològics. Aquesta és una condició d'una investigació sociològica ben feta. Reprendrem aquest tema al final d'aquesta exposició.

Dos apunts més pel que fa al plantejament de la problemàtica. Pel que fa a l'ús de les tècniques quantitatives, és curiós que un home com Sauvy, que no era precisament un especialista de tècniques qualitatives, digués del quantitativisme que era «l'art de precisar les coses que s'ignoren». El problema del quantitativisme és bàsicament el d'unes tècniques de recerca que, volent basar-ho tot en l'exactitud de la mesura, saben perfectament que la intervenció de l'investigador interfereix en el procés d'obtenció dels resultats, deforma els resultats de l'observació; però al mateix temps sense que siguem capaços de mesurar l'abast d'aquesta interferència o l'abast d'aquesta deformació.

És per això que hem dit tantes vegades que la major part de les respostes a la major part de les preguntes d'un qüestionari d'enquesta responen als models culturals i als estereotips d'una societat o d'un grup, i expressen

menys l'opinió individual que no la ideologia del grup en el qual l'individu ha estat socialitzat. I en això consisteix també el que en altres ocasions he anomenat l'engany, la trampa, la farsa, el frau (aboneu-vos-hi tant com vulgueu) de les enquestes d'opinió.

Sabem, al mateix temps, que el problema no és exclusiu de la sociologia ni de les ciències socials. Aquesta és la mateixa conclusió a la qual arriba un metge libanès, Ben Said, que treballa a França, en un llibre molt bonic que es diu *La lumière médicale*, que es va traduir al castellà (em sembla que el publicà Herder), no sé si amb el mateix títol. Parlant de la seva experiència com a metge, diu: «Realment caldria no haver estat mai malalt ni haver interrogat mai cap pacient per a poder creure ingènuament que, quan un pacient ens contesta una pregunta, ho fa de debò sense cap altra intenció que la d'ésser sincer i precís i sense cap mena de desig d'orientar el diagnòstic».

Això és exactament el mateix que nosaltres diem de les enquestes d'opinió: la pregunta condiciona la resposta. Sabent-ho o no sabent-ho, encara que no ens agradi, inspirem les respostes segons la forma de les preguntes.

3. Quins són els pressupòsits falsos que hi ha al darrera de totes aquestes enquestes? Totes les afirmacions que plantejaré em sembla que són comunes a l'ús de les tècniques quantitatives i qualitatives.

Primer pressupòsit: «tothom té opinió sobre qualsevol cosa». Això és fals. Sobre molts temes, la majoria de la població no té opinió, no se n'ha fet problema, no s'ho ha plantejat. Per consegüent, la primera sorpresa que hauríem de tenir a l'hora de contemplar resultats d'aquesta mena és veure que els percentatges de no-resposta són increïblement baixos. Si els percentatges de no-resposta fossin més alts, seria un índex de major fiabilitat de les respostes que han contestat; però quan tothom respon vol dir que no sabem què ens estan col·locant com a resposta. El clixé cultural vigent, allò que els sembla que els permetrà quedar bé, allò que els sembla que l'entrevistador està desitjant sentir, allò que els permetrà treure's l'entrevistador de sobre més ràpidament (hi tenen tot el dret, a treure-se'ns de sobre ràpidament)... En qualsevol cas, pressuposar que la població té opinió sobre tots els temes sembla un error colossal, gravíssim.

Segon pressupòsit: «les respostes a un qüestionari són independents de la manera com ha estat formulada la pregunta». Tots els qui hem elaborat alguna vegada un qüestionari —d'enquesta, de qüestionari escrit, d'entrevista en profunditat— sabem que la pregunta concreta condiciona les respostes.

Tercer pressupòsit: «es pot prescindir d'aquells que no contesten determinades preguntes o que no responen». Això és fals, perquè el fet de no contestar una determinada pregunta ja és una resposta. I sovint molt significativa. I no fem mai l'esforç d'analitzar quines són les característiques dels grups que no contesten. En comptes d'això, ens els traiem de sobre, els excloem i els inscrivim en la categoria dels «no contesta». I sovint s'hi fan trampes (no m'ho invento) quan a l'hora de creuar determinades variables, recuperem els «no consta» i els distribuïm equitativament en les diferents categories com si haguessin contestat proporcionalment aquella pregunta de la mateixa manera que ho ha fet la resta de la població que ha contestat. El que caldria fer és esbrinar la no-resposta de determinats tipus de població a determinades preguntes. Per què les dones tenen el costum de deixar de contestar preguntes d'un determinat tipus de contingut? Per què la gent de

classe obrera no en contesta unes altres? Com és que determinades preguntes són interpretades per una població concreta com a preguntes llegides en termes de comportament o en termes d'estratègia, mentre que d'altres les interpreten com a preguntes de contingut moral? Les respostes, tant dels que ho han fet com dels que no tenen res a veure, obeeixen al fet d'entendre la pregunta amb categories diferents.

Quart pressupòsit: «les respostes d'un mateix individu al llarg del qüestionari tenen una coherència que cal que l'investigador descobreixi». És fals. I tots nosaltres ho sabem de cadascú, que les nostres opinions o actituds no són necessàriament coherents. En canvi, quan estem fent una investigació, exigim de l'enquestat una afinada coherència en totes les seves respostes. Per què? Perquè altrament no podem arribar al somni, a l'orgasme de tot investigador, que és la construcció aquella del retrat robot al final: característiques segons l'edat, l'estat civil i no sé què més. Suposa l'exigència de la coherència de totes les respostes de l'entrevistat. Aquesta és la de l'enquestador, no de l'enquestat: el fem encaixar en un model que hem construït nosaltres. Adés pot respondre per quedar bé, adés serà només per sortir del pas, com deia abans. I la tendència nostra és pressuposar que les respostes són totes verídiques i que és l'opinió o l'actitud de l'entrevistat.

Darrer pressupòsit: «les interpretacions que nosaltres fem són allò mateix que ha dit l'enquestat». En aquest cas, la nostra voluntat o necessitat de sumar respostes per tal d'obtenir percentatges, d'establir comparacions, fins i tot la nostra necessitat de codificar i de precodificar les respostes, fan que, per un cantó, a l'hora d'interpretar els fem dir menys d'allò que ens han dit; tot exercici de codificació o precodificació és normalment una reducció de les respostes, i en les nostres interpretacions fem dir menys coses de les que realment ha dit; és l'única manera de poder construir unes categories que siguin comunes a molts d'ells. Simultàniament, i per l'altre extrem, hi ha un cert tipus d'interpretació de les respostes que els fa dir més d'allò que diuen estrictament, o perquè la nostra lògica no és la mateixa de l'enquestat, o perquè volem relacionar respostes difícilment relacionables, o perquè la interpretació va molt més enllà del que diuen estrictament les dades.

Tots aquests pressupòsits són comuns a les tècniques qualitatives i quantitatives. Estem en un fals dilema: el problema és com fer un ús correcte de l'una o de l'altra, i el problema és saber en quins casos i amb quins objectius haig de triar una metodologia quantativa o qualitativa. I m'hi haig de saber adaptar. El drama és que sovint el que fem és que la investigació s'adapti a la lògica i al mètode que hem decidit emprar, quan hauria d'ésser a l'inrevés. És allò de Mills: «La metodologia en ciències socials necessita d'una bona dosi d'imaginació sociològica. Cal ésser metodòlegs de nosaltres mateixos». «No us convertiu en esclaus de la metodologia», deia Mills. No s'ha fet el sociòleg per a la metodologia, sinó que la metodologia s'ha fet per al sociòleg; un instrument al nostre servei que hem de saber dominar. Quan ens deixem dominar per la metodologia, estem perduts, hem begut oli.

4. El dilema quantitatiu/qualitatiu és un fals dilema perquè els problemes de fons que han anat emergint són comuns a les tècniques qualitatives i quantitatives.

D'aquests problemes, en voldria subratllar tres d'una manera especial.

Sé que en la tria sóc fragmentari i no els dic tots, i probablement me'n salto que són prou importants.

a) Penso que comença a ésser urgent (és possible que la urgència sigui meva i que estigui projectant el que jo sento com una necessitat) de fer un estudi d'un caràcter històric: d'on vénen les enquestes?, quins són els orígens que han donat lloc avui al que anomenem *enquestes*? Això posaria en relleu que les enquestes han d'ésser considerades primeríssimament com a tècniques de control abans que res. Una anàlisi històrica ho posaria clarament de manifest. (Cita un llibre de Claval, *Els mites fundadors de les ciències socials*, i diu més o menys el següent: «Les tècniques d'organització administrativa van recolzar inicialment sobre una barreja de quadriculació del territori i de comptabilitat. Com que no feia falta vigilar permanentment tota la població, no calia que la divisió de l'espai fos tan meticulosa com en el cas de l'escola, del taller, de la presó, que el control fos tan meticulós; però sí que convé que tothom tingui assignada una unitat administrativa, i així neixen les circumscripcions, en el si de les quals els funcionaris han de poder neutralitzar els qui amenacen l'ordre. Les primeres que aconseguíen sistematitzar l'organització administrativa de l'espai són les esglésies, tant de la Reforma com de la Contrareforma»). Com deia, sempre que anem a parar a anàlisis de caràcter històric ens trobem que allò que fem anar sense que en siguem conscients és fill o herència de l'Església de segles endarrera. (Diu ell: «També aquestes tècniques són sistematitzades per primera vegada per les esglésies. Ja des de l'època carolíngia, la divisió en parròquies havia proporcionat una base eficaç per a l'enquadrament religiós de la població; però l'eficàcia d'aquest enquadrament es veia entorpida per la negligència i la descua en l'elaboració de la informació. Per això en el moment de la Reforma i dels enfrontaments entre les esglésies, es va considerar necessari replantejar aquesta organització de la societat. Tant és que es tracti de catòlics com de protestants, i la idea és clara i senzilla a més no poder: l'organització religiosa s'ha de basar en un control exclusiu de l'espai, i d'aquí en sortirà la fórmula aquella del *cijus regio, eius religio*, a partir de la qual s'efectua la divisió d'Alemanya i d'altres països on hi ha baralles confessionals i, dins el marc de les regions que dominen, les esglésies descobreixen nous mitjans per a reforçar el control; tant en el cas de l'Església reformada com en el cas de l'Església postridentina, l'empadronament de les ànimes esdevé de suprema importància»). És l'origen històric dels empadronaments i dels censos, els registres parroquials en els quals es pot resseguir tota la seva vida des del baptisme fins a la mort. («Gràcies als registres parroquials, l'autoritat religiosa pot assignar a cadascú un lloc en la comunitat global. Els estats no tarden a adonar-se del partit que poden treure d'aquests mètodes ideats per les esglésies. I aquí tenim el pas significatiu en l'evolució. En un primer moment, i abans d'imaginar un sistema paral·lel d'empadronament, es limiten a fer servir els registres que porten les parròquies. I per a conèixer bé la població s'adonen que amb els llibres no n'hi ha prou, i cal completar la comptabilitat dels moviments naturals amb uns balanços periòdics. Els recomptes de llars serviran per a indicar als governants quantes són les famílies que han de pagar impostos»).

Totes aquestes tècniques neixen originàriament com a tècnica o control de la població per a saber on són, per a saber quants són, per a saber qui ha

d'ésser reclutat o mobilitzat en cas de conflicte... I l'element complementari dels censos són els primers cadastres: el mesurament de les propietats i el cadastre, a partir del qual es pot calcular la quantia dels impostos que han de pagar els propietaris. I un detall curiosíssim i divertidíssim: els primers individus que a Anglaterra comencen a fer cadastres a començament del segle XVII, els agrimensors, en anglès en diuen «surveyors», «surveys». Divertit: el *survey* és inicialment aquesta anàlisi, aquesta quadriculació del territori i dels que hi habiten per tal de tenir la població controlada. Aquesta és només una pista per on sembla que hauria d'anar la reflexió; però en aquest sentit, les enquestes són fonamentalment, avui també, unes tècniques de control de la població. I això ho hauríem de tenir molt clar; altrament, se'ns escapen dimensions fonamentals de la finalitat per a la qual serveixen les enquestes.

b) Malgrat haver-nos allunyat del positivisme comtià més pur i dur, sovint i gairebé inconscientment continuem compartint un d'aquests prejudicis purs de la primera època, segons el qual, estant atents a la realitat i escoltant-la, coneixem. Quan, en canvi, sembla que avui hauríem de dir sense vacil·lacions que, al coneixement, no s'hi arriba a través de la mesura i tampoc a través d'aquesta escolta de la realitat. Això és un prejudici positivista, perquè ho fem com si n'hi hagués prou de mirar els fets per tal de conèixer la realitat. Implícitament estem pressuposant que els fets o la realitat parlen tots sols. El que cal fer precisament és saber-los observar, els fets. Els fets no canten tots sols, només parlen quan els interroguem. La realitat només parla quan la interroguem, amb dues conseqüències bàsiques: la primera, els tipus de resposta de la realitat depenen dels tipus d'interrogant que li plantejem; però mai no se'ns revela la realitat en tota la seva integritat, la seva puresa, sinó que se'ns manifesta en funció de la interrogació que li plantejem. Dit d'una altra manera: tot coneixement ho és des d'un determinat punt de vista, i el nostre també: el nostre coneixement és parcial, des d'una determinada perspectiva, i és funció dels interrogants que nosaltres plantejem a la realitat.

La segona conseqüència és que, quan nosaltres deixem que els fets cantin, parlin per ells sols sense interrogar-los, el que val a dir és que deixem que els fets contestin interrogants que han estat plantejats per d'altres. Deixem que els altres preguntin en lloc nostre.

c) Quan deia: «cal transformar els problemes socials en problemes sociològics»; quan en la nostra investigació deixem que els fets parlin per ells mateixos, quan no intentem posar nosaltres el domini de la nostra interrogació dels fets, estem deixant que les respostes siguin formulades a uns interrogants que ha formulat un altre. I aquest altre, el qui ha formulat els interrogants, és el qui paga la investigació.

Tota investigació hauria de passar, com a pas previ i indispensable abans d'ésser duta a terme, per una transformació de la problemàtica, tal com la planteja el qui paga, que serà sempre una problemàtica definida en termes de problema social, a una problemàtica que sigui sociològicament pertinent. Això és el que Bourdieu anomena «la construcció de l'objecte», i no hi ha gran cosa més darrera de la teoria de Bourdieu sobre la construcció de l'objecte. Això és el que Berger diu: convertir els problemes socials en problemes sociològics. (Berger diu, amb exemples elementalíssims: «el problema

social és el divorci; però el problema sociològic és el matrimoni». Això vol dir que sóc incapaç de dir res pertinent sobre el divorci si prèviament no he fet la transformació de la problemàtica i no m'he preguntat què carai vol dir això del matrimoni. Si no entenc per què en una societat funciona aquest tipus de regulació de la sexualitat i la procreació en forma de matrimoni i en quins models socials i culturals concrets funciona aquesta institució del matrimoni, no podré dir res de sociològicament pertinent sobre el divorci. El problema social de la delinqüència, diu Berger, fa que el problema sociològic sigui l'existència de la llei. Allò que m'haig de saber contestar com a sociòleg és el perquè i el com de la necessitat d'una determinada legislació que regula comportaments i els classifica com a legítims i no legítims i en tolerats i castigats en una societat determinada. I només quan seré capaç de donar resposta a aquesta pregunta sociològica fonamental, començaré a entendre els fenòmens de la delinqüència.)

Això, que seria demostrable en qualsevol tema d'investigació, sembla que és el problema bàsic, previ, indispensable que s'ha de resoldre en tota investigació que tingui pretensions sociològiques, i es tracta d'un problema que és estrictament comú al qualitatiu i al quantitatiu. Si sabem resoldre aquests problemes previs, el problema dels pressupòsits implícits, de saber qui és que formula l'interrogant i com el formula, la transformació del problema social en problema sociològic; si sabem resoldre això, aleshores, efectivament, les tècniques esdevindran allò que han d'ésser: eines, instruments de treball, auxiliars al nostre treball, i no una mena de divinitats davant les quals ens hem d'agenollar, que se'ns imposen, que ens imposen respecte, que ens fan por i, en definitiva, a les quals supeditem tot el contingut de la investigació.